

Rijksgebouwendienst
Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

- 16 | Viermaal Scheepvaartmuseum:
een nieuwe tentoonstelling,
de erfenis van Daniël Stalpaert,
de ambitie van de directeur,
de bemiddeling van de Rijksgebouwendienst
- 42 | Rijksgebouwendienst staat op een kruispunt
- 48 | Nationaal Archief 's lands schatkamer

SMAAK

BLAD VOOR DE RIJKSHUISVESTING | NOVEMBER 2011 | JAARGANG 11 | NUMMER 53

STEDENBOUW
MONUMENTEN
ARCHITECTUUR
ARCHITECTUURBELEID
KUNST

53 | AMSTERDAM

16 'Nederland is nu eenmaal een zeevaartland'

08 PPS is core business voor Rijksgebouwendienst

48 Somberheid is verdwenen uit Nationaal Archief

53 Ex-Rgd'er Hans Wijffels heeft Zuiden als uitvalsbasis

36 Azië is een geval apart in het Rijksmuseum

42 Hans van der Vlist onderzoekt fusie rijksvastgoed

39 Bureau JAN krijgt kans bij nieuwe organisatie

56 Rijksadviseur Feddes gaat de varkensschuur in

46 Finse Senaatti lijkt op Rijksgebouwendienst

30 Rijksgebouwendienst is spin in het web bij Scheepvaartmuseum

64 Leven tussen de gedetineerden

20 Het museum als verleidingsinstrument

59 De koepel van Breda bestaat 125 jaar

INHOUD

Op de cover: de afdeling boegbeelden in het vernieuwde Scheepvaartmuseum

(Foto: Simone van Es)

SMAAK, blad voor de rijkshuisvesting, is een uitgave van de Rijksgebouwendienst.

SMAAK verschijnt vijf maal per jaar.

Aanvragen van nummers kan schriftelijk via de Rgd-Infofoon (IPC 465), Postbus 20952,

2500 EZ Den Haag of per email info.infofoon@rgd.minbzk.nl.

Via deze adressen zijn ook vorige nummers van SMAAK te bestellen.

Meer info bij de Rgd-Infofoon 0800-899 11 03 of op www.rijksgebouwendienst.nl.

Abonneren op SMAAK kan via info.infofoon@rgd.minbzk.nl, via smaak@pondres.nl, via nummer 0800-899 11 03 of via www.rijksgebouwendienst.nl

Prijs voor een jaargang is 25 euro, losse nummers 5 euro.

SMAAK is te koop bij Selexyz (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam), Atheneum Nieuwscentrum (Amsterdam) en de NAi Bookshop (Rotterdam).

HOOFDREDACTEUR/EINDREDACTIE:

Jaap Huisman

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER:

Jaco Boer, Sander Grip, Marieke Hillen, Agnes Koerts, Ben Maandag, Nicolaas Matsier, Mariët Meester, Carien Overdijk, Frank van de Poll, Ilse van Rijn, Marianne Schijf, Marina de Vries, Anka van Voorthuysen.

FOTOGRAFEN:

Simone van Es, Thea van den Heuvel, Marcel Kentin, Cary Markerink, Eran Oppenheimer, Roelof Pot, Jaap de Ruig, Wim Ruigrok, Levien Willemse.

VORMGEVING:

Barlock

DRUK:

DeltaHage, Den Haag

VERSPREIDING:

Pondres, Tilburg

04 | Hoofdreductie:

12 | WAUW-gebouw: Matsier in Huis Doorn

NIEUWS

05 | Biedingen op Noordsingel bekend

06 | Peter Jägers vertrekt

06 | Haarlemse vestiging sluit

06 | Zestig jaar kunst van het Rijk

07 | Hoogste punt ministerie

07 | Ondergronds bouwen op voor prijs

07 | Japans slopen in Groningen

08 | PPS-prijs voor Rijksgebouwendienst

AMSTERDAM

16 | Willem Bijleveld: 'Het maritieme zichtbaar maken'

20 | Ervaring bij exposities staat voorop

26 | Liesbeth van der Pol ging terug naar Stalpaert

30 | 'Zo'n project doe je maar eens in je leven'

33 | Het Paleis op de Dam schuttingvrij

35 | Verbeteringen in Van Gogh Museum

36 | Paviljoen voor Aziatische kunst gereed

ANDERE SMAKEN

39 | Nationaal Register Gerechtelijke Deskundigen heeft jong interieur

42 | Hans van der Vlist bereidt fusie Rgd-RVOB voor

46 | Kaj Hedvall, directeur 'Finse Rijksgebouwendienst'

48 | Nationaal Archief de schatkamer van Nederland

53 | Leven na de Rgd: Hans Wijffels trekt België in

56 | Ook bij varkensstallen is architectuur mogelijk

59 | Koepelgevangenis Breda is 125 jaar oud

62 | Restauratie torenspits Veenhuizen

64 | Groeten uit Veenhuizen: leven tussen de 'boeven'

66 | Boeken: Paleis op de Dam, Raad van State, Stad Europa

NASMAAK

68 | Nasmaak: Edward van Huis, directeur NCB/Naturalis

Het boek 'Mooie en innovatieve varkensstallen' is te downloaden via www.collegevanrijksadviseurs.nl

ANDERE SMAKEN

TEKST: MARINA DE VRIES
ARTIST IMPRESSIONS:

Rijksadviseur Feddes schreef ontwerpwedstrijd uit

Varkensboer zoekt architect

Ontwerp van DAAD voor een nieuw type varkensstal.

Het is een even logisch als uniek uitgangspunt: koppel een varkenshouder aan een architect en een team van andere deskundigen, en laat ze varkensstallen ontwerpen die zowel goed zijn voor de dieren als voor het landschap, en ook economisch rendabel. Rijksadviseur voor het Landschap Yttje Feddes deed dat in de ontwerpwedstrijd 'Stalontwerp: een mooie en innovatieve varkensstal'. Het team van DAAD Architecten en ondernemer Steef Uijtewaai heeft gewonnen. De bijbehorende 25.000 euro is bedoeld om de schets uit te werken tot definitief ontwerp, waarna de stal gebouwd kan worden.

De Nederlandse varkensstal is een politiek beladen onderwerp: geteisterd door varkenspest en ammoniakuitstoot, door gebrekkige omstandigheden en lelijke, rommelige complexen. Megastal, is het scheldwoord dat aan de varkensstal kleeft.

Maar met die megastal valt het wel mee, blijkt uit een eerder door Feddes geïnitieerde terreinverkenning van Zuid- en Oost-Nederland. Het schrikbeeld van het supergrote varkensflatgebouw bestaat namelijk niet. Wat niet meevalt, is dat de ruimtelijke ordening van de intensieve veehouderij in Nederland is mislukt, zegt Feddes in een café in Utrecht, waar zij haar initiatief toe-

De huidige generatie varkensstallen is lelijk en onbemind. Een ontwerpwedstrijd uitgeschreven door de Rijksadviseur voor het Landschap Ytje Feddes wil daarin verandering brengen. Zes teams van boeren en architecten maakten concrete verbouw- en nieuwbouwvoorstellen. Het winnende ontwerp, van DAAD Architecten, wordt gerealiseerd. Juist voor de utiliteitsbouw blijkt architectuur van groot belang.

licht. Ondanks afspraken, ondanks de Reconstructiewet concentratiegebieden uit 2002, worden overal in het landschap stallen gebouwd, gesloten, industriële standaarddozen. Terwijl juist de met zijn imago worstelende varkenssector gebaat zou zijn bij meer transparantie, bij duurzamer, innovatiever en mooier. Er wordt al langer gestreefd naar verbetering van de varkensstal. Er bestaan tal van studies en ideeën en op de Universiteit van Wageningen wordt al jaren onderzoek gedaan naar de beste plattegrond voor de varkenshouderij. Maar de problematiek blijkt zo omvattend en complex, dat de theorieën tot nog toe niet tot inspirerende nieuwe stallen hebben geleid.

VOORBEELDEN

Om de impasse te doorbreken, bedacht Feddes om helemaal aan de andere kant van het spectrum te beginnen: bij de boer zelf. 'Niet dat ik de varkenshouderij wil promoten. Maar het is een bedrijfstak die in Nederland bestaat, die historisch verklaarbaar is en die het hard nodig heeft om milieu- en diervriendelijker te worden. Als individuele ondernemers erin slagen om iets te ontwikkelen wat economisch haalbaar is en veel beter dan standaard, kan dat een enorme spin-off hebben.' Voor de langere termijn en de regionale schaal gaf ze twee landschapsarchitectenbureaus opdracht om

voor de Peel en de Gelderse Vallei – de hotspots van de intensieve veehouderij – ruimtelijke verkenningen te maken. Voor de korte termijn bedacht ze de ontwerpwedstrijd, die tot direct resultaat en tot gebouwde voorbeelden moet leiden, waarbij haar prioriteit als Rijksadviseur voor het Landschap ligt bij de verschijningsvorm.

Met steun van Annechien ten Have, voorzitter van de LTO-vakgroep varkenshouderij, benaderde Feddes provincies om mee te doen en om een aantal ondernemers te selecteren, die op het punt stonden te verbouwen of nieuw te bouwen, en hun nek durfden uit te steken. Zelf maakte ze een groslijst van architectenbureaus, een mix van ervaren stallenbouwers, bureaus die vanwege eerdere prijsvragen op de hoogte waren van de problematiek en bureaus met een fascinatie voor het landelijk gebied en voor het inventief omgaan met kleine budgetten. 'Het is een sector waarin niet veel geld wordt verdiend.'

KEUKENTAFEL

Vijf provincies – Noord-Holland, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Utrecht – en zes ondernemers deden mee. Het was aan de boeren om het architectenbureau te kiezen. Deskundigen op gebied van landschap, techniek en beleid ondersteunden de teams. De plannen – drie nieuwbouw- en

drie verbouwontwerpen – zijn in snel tempo gemaakt. Half mei vond de start- en kennismakingsbijeenkomst plaats, begin augustus werden de plannen ingeleverd. ‘In de tussentijd hebben boer en architect over en weer bij elkaar aan de keukentafel gezeten.’ Een 6-koppige jury onder leiding van Ytje Feddes – met daarnaast Herman Docters van Leeuwen, Onno van Eijk, Annechien ten Have, Iris Thewessen en Wijbrand Havik – beoordeelde de plannen en koos de winnaar.

Alle ontwerpen leveren waardevolle en interessante oplossingen op, volgens Feddes, omdat de stallen overdacht in het landschap zijn gezet, in de architectuur geïntegreerde noviteiten hebben als een mestrobot, mestvergister en zonnepanelen. Daarbij spelen alle ontwerpen in op de behoefte van de varkenshouderij aan grotere transparantie – door meer licht en zicht in de stallen te brengen – en aan betere omstandigheden en uitloopmogelijkheden voor varkens naar buiten.

Maar het complexe programma van eisen is volgens de jury het overtuigendst en meest samenhangend vertaald in Eiland voor Sus Domesticus Blokhoven. Deze nieuwe, relatief kleine stal voor 140 zeugen en 1050 vleesvarkens met bezoekerscentrum is ontworpen door het team van architect Michel Melenhorst (DAAD Architecten) en ondernemer Steef

Uijtewaal voor het Utrechtse Schalkwijk.

HOFBOERDERIJ

Wat Feddes aan deze stal aanspreekt, is dat hij zelfbewust en los in de polder staat en niet is weggestopt. Door zijn ligging, op afstand van de Hollandse Waterlinie, blijft een mooi doorzicht in het landschap bestaan. Bovendien is de stal bewust laag gehouden om het polderlandschap open te houden.

Niet alleen over de landschappelijke kwaliteiten, maar ook over het type stal was de jury enthousiast: gebouwd rond een voor publiek toegankelijke hof, als een Limburgse hofboerderij, waardoor opslag, silo's en mest aan de binnenkant aan het zicht zijn onttrokken en de dieren naar buiten kunnen lopen. Oplopende lessenaardaken met zonnepanelen zorgen voor licht en transparantie. Door de verschillende programma's, met hun verschillende eisen en afmetingen voor vleesvarkens, zeugen en kraamstallen, in zichtbaar aparte, aan elkaar geregen bouwdelen onder te brengen, ontstaat variatie in het beeld. Bij de uitbreiding van het biologische varkensbedrijf voor de familie Wenekers pakte Faro Architecten het anders aan. Faro omringde het bedrijf met een grote groene wal, waardoor nog maar een klein stukje stal vanuit het open polderland zichtbaar is. De wal wordt gevormd

door zogenaamde 'dijkstallen', modules van dijk en stal die overal toepasbaar zijn en in fases gebouwd kunnen worden.

Architectenbureau K2 en ondernemer Herbert en Annemarie Noordman bedachten ronde stallen met betonnen ribben voor de uitbreiding van hun varkensbedrijf in Lemelerveld. Door de situering van deze 'roundhousestallen' voor de bestaande gebouwen (de enige bestaande innovatieve stallen van Nederland, volgens Feddes) maakt K2 van het erf een buitenplaats, met een mooie harmonie tussen de stallen, de organisatie van het erf en het doorzicht naar het omringende landschap.

Anderen lossen het probleem van grote vrachtwagens op kleine landweggetjes op door een grote, nieuwe varkenshouderij pal aan een bestaande parkeerplaats aan de A1 te leggen. Sprikk architecten met Dick van de Lagemaat creëren een halve verdieping extra onder hetzelfde sheddak, waardoor tegen geringe meerkosten veel meer bewegingsvrijheid voor de dieren ontstaat (idem) of bedenken een innovatieve kraamstal (Skets Architectuurstudio met Harry Henst) die op grote schaal toepasbaar is.

VARKENSNET

Hoewel de ontwerpwedstrijd zich richt op streekeigen ontwerpen voor concrete opgaven, denkt Feddes dat

de oplossingen ook voor andere varkenshouders tot voorbeeld zullen dienen. Het boekje met ontwerpen is op Varkensnet gezet, een besloten internetsite voor de varkenshouderij, en levert daar veel reacties op. De ontwerpen laten ook zien dat de in een aantal provincies geldende maximumregel van 1,5 hectare niet altijd de beste oplossing is. Een aantal plannen bestrijkt een groter gebied, maar zijn wel beter – bijvoorbeeld als groen landgoed – ingepast.

Het allerbelangrijkste is dat de ontwerpwedstrijd aantoont hoe belangrijk architectuur is voor de utiliteitsbouw. ‘Ontwerpers zijn in staat om voor een heel ingewikkeld programma van eisen met slimme, economisch haalbare, betere oplossingen te komen. Dat lukt niet in standaardstallen.’

Zoveel geloof toonden de ondernemers na afloop in hun eigen ontwerpen, dat behalve het winnende plan ook de andere plannen grotendeels uitgevoerd zullen worden, verwacht Feddes. Daarnaast hoopt ze dat de ontwerpen een rol gaan spelen in de debatten van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie en dat een hoogwaardiger uitstraling van de stallen uiteindelijk zal leiden tot een positiever imago en een gezondere bedrijfsvoering van de varkenshouderij. De kiem is gelegd.